

اشکال دوم امام بر مرحوم قوچانی:

دومین اشکال امام متوجه به این فرمایش مرحوم قوچانی است که می گفت: اکل و صلوة چون رابطه تضاد دارند، پس هم رتبه هستند چراکه دو چیزی که هم رتبه نباشند، متضادین نیستند.

امام در پاسخ می فرماید:

متضادین، دو چیزی هستند که با هم در زمان واحد جمع نمی شوند حتی اگر اختلاف رتبه داشته باشند، پس اگر دو شی که در دو رتبه باشند ولی با هم جمع نشوند، متضاد هستند پس قیاس رتبه های مختلف با زمان های مختلف غلط است: (و اساساً رتبه مرتبط به عقل است)

«و أمّا المغالطة في المقدمّة الثانية: هو أنّه قدس سره قاس المرتبة بالزمان، فإنّ المحال هو اجتماع الضدّين في الخارج، فلا بدّ في تحقّق التضادّ بين الشیئین من فرضهما في زمان واحد، فالسواد العارض على موضوع في الخارج لا يُعاند البياض العارض عليه في غير ذلك الزمان، بخلاف المرتبة التي هي في الذهن، فإنّه لا مانع من اجتماع أمرين في الذهن معاً مع اختلافهما في المرتبة.»^۱

توضیح:

۱. [مرحوم قوچانی می گفت: «دو شی که وقتی در یک رتبه هستند، ضدین هستند، اگر در دو رتبه بودند، ضدین نیستند.» در حالیکه این حرف غلط است چراکه ملاک تضاد، اتحاد در زمان است و نه در رتبه چراکه رتبه امری عقلی است.]

۲. مرحوم قوچانی، تقدم رتبی را با تقدم زمانی قیاس کرده است، و این مغایه است

۳. چراکه آنچه محال است اجتماع ضدین در خارج است و لذا اتحاد زمانی بین متضادین شرط است. ولی اختلاف رتبه چنین نیست بلکه:

۴. دو چیز که در رتبه های مختلف هستند در زمان واحد در ذهن با هم جمع می شوند.

ما می گوئیم:

۱. امام خمینی، روح الله، تنقیح الأصول، ج ۲، ص ۱۰۹.

۱. این مطلب در بیان امام در مناهج نیآمده است و تنها در تقریرات مرحوم اشتهاردی مورد اشاره قرار گرفته است.

۲. ما حصل فرمایش امام آن است که اگر دو شی با هم در زمان جمع نمی شوند، اختلاف رتبه ها نمی تواند، تضاد را از بین ببرد و باعث شود که آنها با هم جمع شوند.

۳. این اشکال را مرحوم فاضل در معتمد الاصول و هم چنین آقای سبحانی در تهذیب الاصول مورد اشاره قرار داده اند.

«و أمّا ثانیتهما: فهو أوضح فساداً ممّا تقدّم؛ إذ الرتب العقلية لا ربط لها بالخارج الذی هو ظرف الضدّية، و المترتبان عقلاً مجتمعان خارجاً و متّحّدان زماناً، و الضدّان یمتنع اجتماعهما فی الوجود الخارجی، فأین هو من الرتب العقلية؟ حتّى لو فرضنا أنّ البیاض و السواد مختلفا الرتبة عقلاً یکون اجتماعهما الوجودی فی موضوع واحد محالاً أيضاً.»^۱

توضیح:

۱. ملاک «عدم اجتماع ضدین»، عدم اجتماع در خارج است.

۲. و بحث اختلاف رتبه ها، در ذهن است.

۳. پس ممکن است دو شیء که در دو رتبه هستند با هم در عالم خارج جمع شوند (مثل علت و معلوم)

۴. و لذا اگر گفتیم سیاهی علت سفیدی باشد (اختلاف رتبه) می توانند در عالم خارج جمع شوند (پس

عدم اجتماع در خارج، ربطی به اختلاف رتبه ندارد تا اینکه کسی بگوید اگر اختلاف رتبه بود، نمی

توانند در وجود خارجی با هم جمع شوند.)

۱. امام خمینی، روح الله، تهذیب الاصول، ج ۱، ص ۴۱۶.

اشکال سوم امام بر مرحوم قوچانی:

«و أمّا المقدّمة الثالثة: فلم يَقم عليها برهان، فإنّ قاعدة قياس المساواة ليس قاعدة كَلّيّة؛ أ لا ترى أنّه يصحّ أن يقال: الواحد نصف الاثنين، و الاثنين نصف الأربعة، و لا يصحّ أن يقال: الواحد نصف الأربعة، و إنّما تصحّ في المقادير، كالخطّ و نحوه كما لو قيل: «أ» مساوٍ ل «ب»، و «ب» مساوٍ ل «ج»؛ لأنّ مساوٍ المساوئ مساوٍ، و لا يقال: «أ» مباين ل «ب»، و «ب» مباين ل «ج»، ف «أ» مباين ل «ج»؛ لأنّ مباين المباين لشيء ليس مُبايناً لذلك الشيء؛ أ لا ترى أنّ المعلولين لعلّة واحدة في مرتبة واحدة، و المعلول لأحدهما متأخّر عنه، و ليس متأخراً عن الآخر؛ لعدم وجود ملاك التأخّر بالعلّيّة و المعلوليّة، أو التقدّم التقوّمى كتقدّم أجزاء المركّب عليه، أو التقدّم الخارجى لانتفاء جميعها، فالبرهان قائم على خلاف تلك القاعدة فيما نحن فيه.»^۱

توضیح:

۱. اینکه «لااكل با اكل هم رتبه است و اكل و صلوة، پس لااكل و صلوة هم رتبه هستند»، يك قياس مساوات است.
۲. قياس مساوات قاعده كليہ ای نيست (مثال های مختلف)
۳. و در مانحن فيه برهان بر نفی قياس مساوات است (که در اشکال اولی مطرح شد)

۱. امام خمینی، روح الله، تنقیح الأصول، ج ۲، ص ۱۰۹.